

Салій О.В. студентка V курсу фізико-математичного факультету,
Бутузова Л.П. кандидат психологічних наук, доцент

ПРОФЕСІЙНЕ САМОВИЗНАЧЕННЯ В РАННІЙ ЮНОСТІ

Актуальність дослідження. Проблема професійного самовизначення учнівської молоді посідає важливе місце у педагогічній та віковій психології, оскільки стосується вирішального моменту у життєвому становленні особистості. Особливої актуальності вона набуває у ранньому юнацькому віці. У зв'язку з цим, центральним і досить складним завданням сучасної школи є формування в учнівській молоді здатності до свідомого та самостійного вибору професії та подальшого оволодіння нею. Вирішення цього завдання багато в чому залежить від активної позиції самих учнів, від усвідомленості себе суб'єктом власного життя, прагнення до особистісної самореалізації, вміння самостійно приймати відповідальні рішення. Тому вивчення професійного самовизначення старшокласників може відкрити нові шляхи його оптимізації.

Сучасна молодь стає на шлях самостійного життя в досить складний та динамічний час. Відбуваються вагомі зміни у соціально-політичному житті країни, які впливають на систему ціннісних орієнтацій особистості. Під впливом різноманітних зовнішніх умов відбуваються перші професійні кроки юнаків та дівчат у соціумі. Вони надають молоді певні потенційні можливості, які використовуються по-різному молоддю, котра намагається реалізувати свої професійні наміри та плани.

Теоретичні передумови розробки цієї проблеми закладені у роботах таких вчених, як Г.О.Балл, І.Д.Бех, М.Й.Боришевський, І.А.Зязюн, Г.С.Костюк, Н.Г.Ничкало, П.С.Перепелиця, В.В.Рибалка, В.А.Семиченко, О.В.Скрипченко та ін. Проблема регуляції професійного самовизначення поступово вичленовувалась у розробках таких вітчизняних психологів, як Б.Г.Ананьєв, О.Ю.Голомшток, Ф.М.Гоноболін, Є.О.Клімов, В.О.Моляко, В.Ф.Моргун, О.Г.Мороз, Д.Ф.Ніколенко, Н.А.Побірченко, В.В. Синявський, В.О.Сластьонін, М.Л.Смольсон, Б.О.Федоришин та ін.

Метою нашої статті є теоретичне обґрунтування та емпіричне вивчення психологічних передумов активізації професійного самовизначення учнів раннього юнацького віку в навчально-виховному процесі школи.

За основні завдання в ході написання статті було визначено:

- вивчити основні складові та психологічні етапи професійного самовизначення у ранньому юнацькому віці;
- емпірично визначити стан готовності сучасних старшокласників до професійного самовизначення.

Виклад основного матеріалу. В психологічній літературі немає єдиного погляду на те, як формується вибір професії і які фактори впливають на цей процес. Встановлено існування кількох точок зору, на захист кожної з яких свідчать важливі аргументи. Така неоднозначність при розкритті сутності професійного самовизначення пояснюється складністю самого процесу і його двохсторонністю. Ряд дослідників дотримуються розповсюдженої точки зору на вибір професії як на вибір діяльності. В цьому випадку предметом дослідження виступають, з одного боку, характеристики людини як суб'єкта діяльності, а з іншої – характер, зміст, види діяльності та її об'єкти (О.В.Шишкіна, І.К.Широков). Професійне самовизначення розуміється тут як процес розвитку суб'єкта праці. Отже, вибір професії зроблений правильно, якщо психофізіологічні дані особистості будуть відповідати вимогам професії, трудової діяльності. Недоліком цього напрямку є недооцінка активності самої особистості [4, с. 10-12].

В контексті розуміння вибору професії як вибору діяльності розповсюджена також точка зору, що основною детермінантою правильного вибору є професійний інтерес чи професійна спрямованість (С.Є.Рескина). Цей підхід виправляє помилку попереднього, оскільки наголошує на вирішальному значенні особистісної активності людини при виборі [3, с. 46-48]. Однак професійний інтерес може мати різноманітне походження і не співвідноситься з діяльністю. Крім того, професію не можна звести до певного виду трудової діяльності. Абсолютизація професійного інтересу як основи вибору професії також не повністю правомірна. Ряд авторів притримується погляду на вибір професії як на частковий випадок соціального самовизначення особистості (І.К.Костенко, Ф.Т.Михайлов).

Юність - це етап онтогенезу психіки, коли впродовж відносно незначного часу відбуваються глибинні зміни особистості. При цьому в юнаків не тільки з'являються нові інтереси, прагнення, але й відмирають, втрачаються чи суттєво видозмінюються старі. В цьому періоді на перший план висуваються мотиви, пов'язані з життєвими планами молодшої людини, її майбутніми намірами. Головною суперечністю ранньої юності є потреба в самовизначенні та неадекватний життєвий досвід.

Для ранньої юності характерна спрямованість у майбутнє. Старшокласник має не просто уявляти собі своє майбутнє в загальних рисах, а й усвідомлювати способи досягнення поставлених життєвих цілей.

У випускному класі діти зосереджуються на професійному самовизначенні. Воно передбачає самообмеження, відмову від підліткових фантазій. Усвідомлення часової перспективи і побудова життєвих планів вимагають упевненості у собі, в своїх силах і можливостях. Самооцінка конкретного учня залежить не лише від

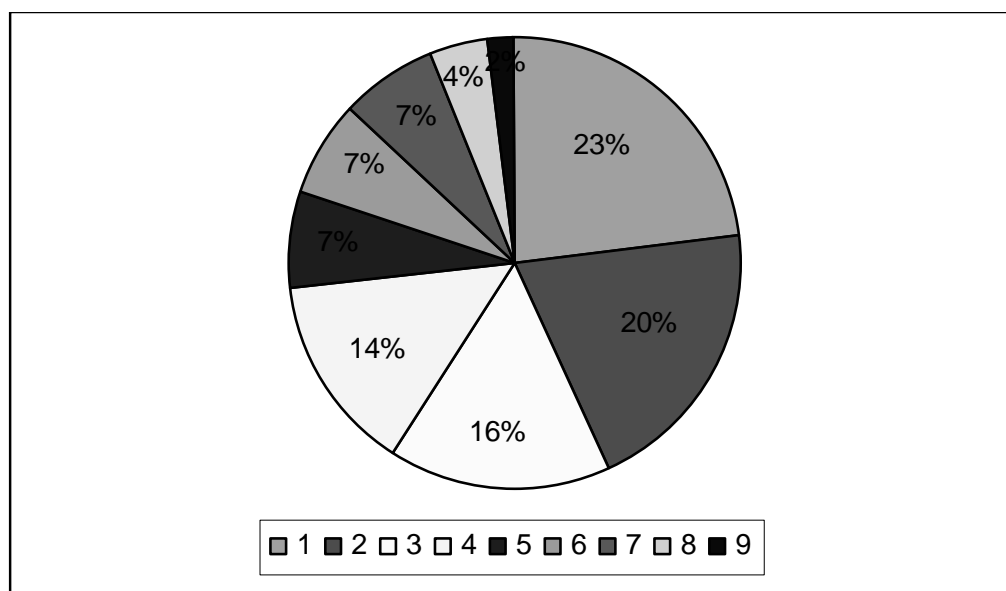
загальної ситуації, але й від індивідуальних ціннісних орієнтацій, які визначають оціночний компонент “Я концепції”.

В цей час починає розвиватися і моральна усталеність особистості. У своїй поведінці старшокласник все більше орієнтується на власні погляди, переконання, які формуються на основі набутих знань і свого, хай ще не дуже великого, життєвого досвіду.

Центральний психологічний процес раннього юнацького віку – це формування особистої ідентичності, почуття індивідуальної самототожності, наступності та єдності [2].

З метою вивчення психологічної специфіки професійного самовизначення старшокласників було організовано дослідження з учнями 11-А та 11-Б класів ЗОШ №1 м. Коростеня. До діагностичного комплексу увійшли такі методики: «Методика визначення основних мотивів професії (Є.М.Павлютенков)», «Орієнтовано – діагностична анкета спрямованості інтересів (А.Голомштока, О.Мешковскої)», «Методика діагностики професійної спрямованості особистості (Б.Басса)» [1].

У ході емпіричного дослідження мотивів вибору професії юнаками було встановлено, що більшість учнів скеровуються матеріальним мотивом у виборі майбутньої професії, а саме – 23% опитаних (рис.1). В групу мотивів важливих при виборі професії увійшли престижні (16%) та пізнавальні (20%) мотиви. Усі інші групи мотивів для опитуваних виявилися менш вагомими, а саме: 14% - утилітарні мотиви, 7% - соціальні, моральні та творчі мотиви, 4% - естетичні мотиви та 2% старшокласників обрали мотиви, пов'язані зі змістом роботи.

1-матеріальні, 2-пізнавальні, 3-престижні, 4-утилітарні, 5-соціальні, 6-моральні, 7-творчі, 8-естетичні, 9-пов'язані зі змістом роботи

Рис.1. Мотиви вибору професії старшокласниками

За допомогою «Орієнтовно-діагностичної анкети спрямованості інтересів (ОДАСІ) (А.Голомштока та О.Мешковскої)» нами було проведене дослідження, спрямоване на вивчення основних інтересів старшокласників, результати дослідження за якою представлені на рис.2. Як бачимо, фізика, техніка та хімія не цікавить жодного з опитаних та вони не бажають пов'язувати своє життя з цими категоріями інтересів. У даному випадку це може призвести до скорочення фахівців з професій, які пов'язані з цими предметами. На рисунку 2 чітко видно, які інтереси переважають серед досліджуваних учнів 11-х класів.

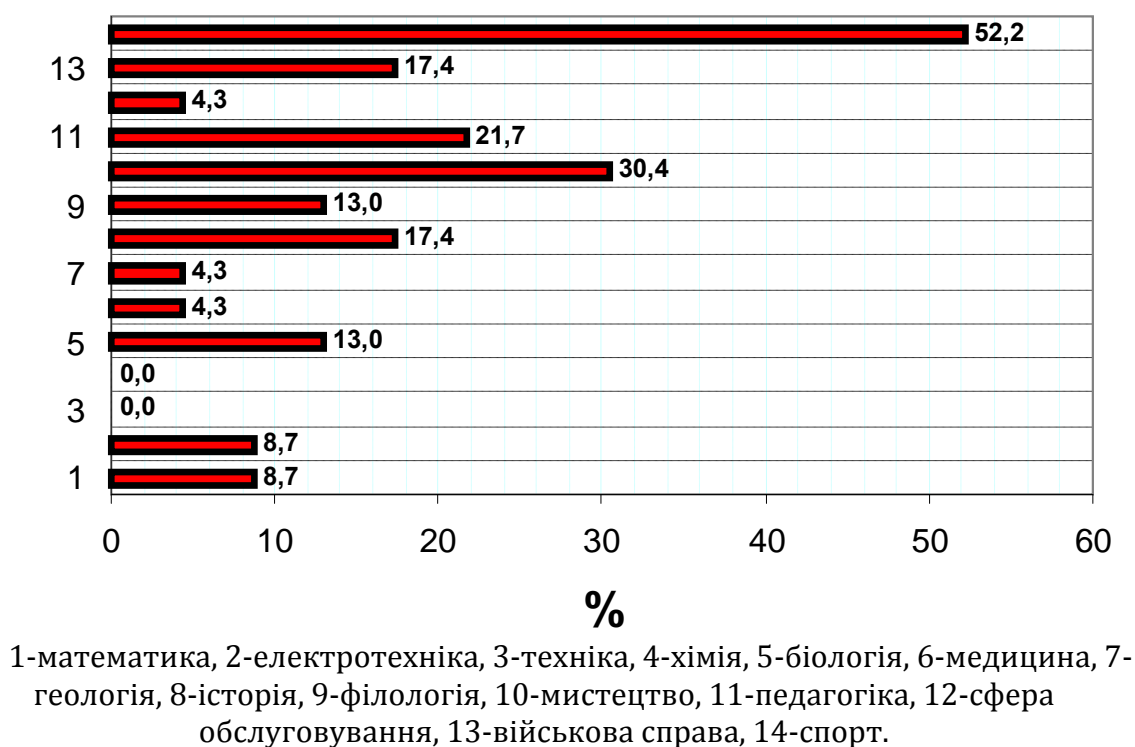
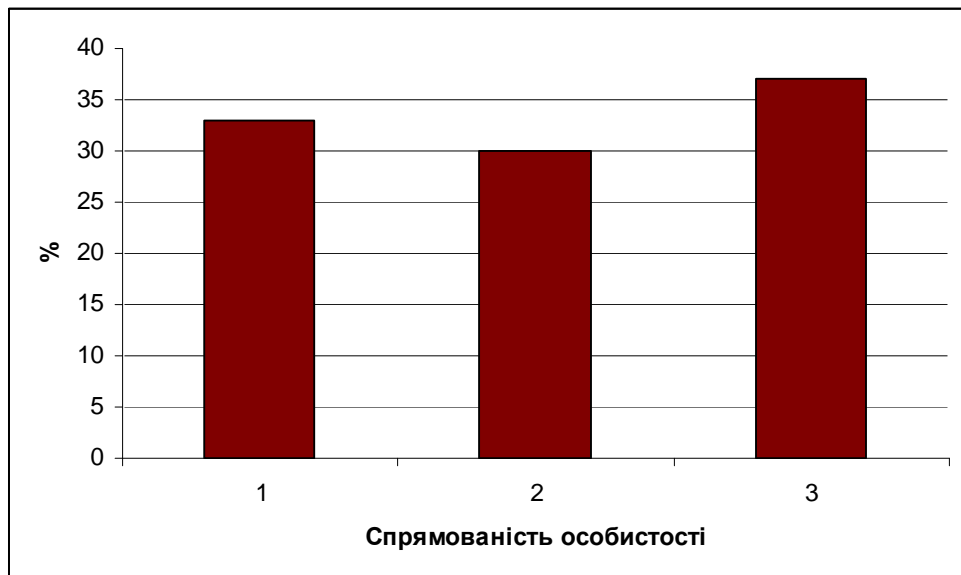

Рис 2. Спрямованості інтересів старшокласників

Спорт посідає одне з найважливіших місць серед інтересів учнів, а саме 52,2%. Такі категорії, як педагогіка, мистецтво та історія виявились цікавими для багатьох респондентів. Інші категорії предметів мало цікавлять старшокласників (математика, електротехніка, медицина, геологія, сфера обслуговування та ін.). Як виявилось, техніка та хімія не популярні серед опитуваних нами.

З метою вивчення професійної спрямованості особистості було проведено дослідження за методикою «Методика діагностики професійної спрямованості особистості (Б.Басса)», результати дослідження за якою представлені на рисунку 3.

1-спрямованість на себе, 2-спрямованість на спілкування, 3-спрямованість на справу.

Рис.3. Професійна спрямованість особистості юнаків

Результати демонструють, що кожна особистість обирає свій шлях в залежності від бажань на майбутнє. У відсотковому співвідношенні це має такий вигляд: 33% - спрямовані на себе (орієнтація на пряме винагородження та задоволення, агресивність у досягненні статусу, схильність до суперництва); 30% - спрямовані на спілкування (прагнення підтримувати стосунки з людьми, орієнтація на спільну діяльність, орієнтація на соціальне схвалення); 37% - спрямовані на справу (зацікавленість у вирішенні ділових проблем, виконанні роботи якнайкраще, орієнтація на ділову співпрацю).

Дехто хоче вирішувати проблеми ділового характеру, інші бажають бути постійно задіяні у спілкуванні з людьми та, на жаль, немала частина опитуваних егоїстично орієнтована лише на себе. Причини такого розподілу можуть бути досить різноманітні: виховання в сім'ї, стосунки між рідними та вплив друзів (знайомих).

Висновки. Підсумовуючи результати теоретико-емпіричних досліджень, можна зробити ряд узагальнень та висновків. Так, самовизначення, як професійне, так і особистісне, стає центральним новоутворенням раннього юнацького віку. Це нова внутрішня позиція, яка включає усвідомлення себе як члена суспільства, прийняття свого місця в ньому. Самовизначення пов'язане з новим сприйманням часу – співвідношенням минулого і майбутнього, сприйманням теперішнього з точки зору майбутнього.

Встановлено, що більшість старшокласників при виборі майбутньої професії скеровуються матеріальним мотивом. Серед спрямованостей інтересів виявилось, що спорт обирають 52,2% опитуваних. 37% спрямовані на певну справу, тобто ці учні більше зацікавлені у вирішенні певних ділових проблем.

Подальші напрямки дослідження цього питання вбачаються нам у глибинному вивченні власне причин самовизначення юнаків з метою надання їм адресної та своєчасної допомоги у професійному самовизначенні.

Список використаних джерел

1. Волошина В.В., Долинська Л.В., Ставицька С.О., Темрук О.В. Загальна психологія: Практикум. – К., 2005. – 280 с.
2. Кулешова О.В. Вікова і педагогічна психологія: Навч. посіб. для дистанц. навч. – К.: Ун-т "Україна", 2004. – 64 с.
3. Полинарева Р.А. Ценностные ориентации старшеклассников и выбор ими профессии. // Психология: сб. науч. трудов. – Вып. 33. – К., 1989. – С. 16.
4. Пряжников Н.С. Профессиональное и личностное самоопределение. – М., 1995. – 211 с.